

Hypertextual Function in the Reproduction of 'Āshūrā' Concepts in the Resistance Poetry of Murtaḍā al-Tamīmī Based on Gérard Genette's Theory: A Case Study of the Elegy for Martyr Qasem Soleimani

Hossein Navazani

Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Semnan. Email: s.navazani@semnan.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received 11 Nov 2025 Received in revised form 27 Dec 2025 Accepted 19 Feb 2026 Published online 21 Mar 2026</p> <p>Keywords: Linguistics, Resistance Literature, Gérard Genette, Transtextuality, Hypertextuality, Murtaḍā al-Tamīmī, Martyr Soleimani.</p>	<p>Iraqi resistance literature has consistently maintained a dynamic interaction with the religious heritage and historical events of Shia Islam. Following the assassination of the martyr Commander Qasem Soleimani, a body of poetry emerged that went beyond mere elegy, seeking to bestow a mythical significance upon this event. The present study aims to explore the connection between a contemporary political event and grand religious narratives through a transtextual analysis of the poem "Hīna Jādat Aṣābi'an Qāsimiyyah" by Murtaḍā al-Tamīmī, based on Gérard Genette's theory. The central research question is: how has the poet, by employing "hypertextual" and "paratextual" relations, semantically fixed floating signifiers such as "hand" and "airport" within a new structure? Adopting a descriptive-analytical method, the findings reveal that the poet utilized the mechanism of "serious transformation" to create his hypertext, whereby the narrative of the severing of al-'Abbās's (AS) hand is transposed into the present text, and the figure of the martyr Soleimani is represented as an extension of that archetype. Furthermore, the results indicate that paratextual elements such as the dedication have guided the reader's interpretation toward a trans-historical reading. Through the central motif of the "hand," the poet has linked linear time to the mythical time of 'Āshūrā', thereby constructing a discourse grounded in the ideology of resistance and the triumph of the righteous front.</p>

Cite this article: Navazani, H. (2026)., Hypertextual Function in the Reproduction of 'Āshūrā' Concepts in the Resistance Poetry of Murtaḍā al-Tamīmī Based on Gérard Genette's Theory: A Case Study of the Elegy for Martyr Qasem Soleimani. *Journal of International Studies of Resistance*, 1 (1). 1-19. DOI: <https://doi.org/10.22091/jisr.2026.15345.1026>

© The Author(s)
DOI: 10.22091/jisr.2026.15345.1026

Publisher: University of Qom

EXTENDED ABSTRACT (OpenAI, 2025)

Introduction

Resistance literature, particularly in recent decades, has transcended being merely a political or nationalistic reaction and has forged an unbreakable bond with religious heritage and grand Shii narratives. In the cultural ecosystem of resistance, the Ashura event is not a historical occurrence confined to the year 61 AH; rather, it functions as a hypertext, a repeatable paradigm that resistance poets rely upon to imbue the act of standing for truth against global tyranny with meaning. Resistance poetry in Iraq, by utilizing this potential and suspending linear time, has established an existential connection between the martyrs of Karbala and the martyrs of the resistance fronts, thereby bestowing legitimacy and sanctity upon its modern subjects. Through this process, poets in the realm of resistance, while reproducing Ashura concepts in their poems, have been diligent in cultivating and propagating the ideology of resistance. The martyrdom of Commander Qassem Soleimani and Abu Mahdi al-Muhandis at Baghdad Airport marked a turning point in the resistance literature of the region. Due to its specific semiotic features—such as the severed hand, the mutilation of the bodies, and the event's occurrence in the land of Iraq—this incident possessed a high potential for assimilation with Ashura narratives, particularly the martyrdom of Hazrat Abolfazl al-Abbas (AS). Mortadha al-Tamimi is among the resistance poets of Iraq who composed a poetry collection titled "Kana yadri... Kulluh khayr" (He Knew... It's All Good) in elegy for Martyr Qassem Soleimani. In his ode "Hina jadat asabi'an Qasemiyya", transcending mere emotional lamentation, he endeavors to present a mythical narrative of this martyrdom by summoning historical and religious elements. By employing floating signifiers such as the words "hand" and "airport," al-Tamimi has forged a bridge from hypotexts to hypertexts, making a significant effort to convey and propagate the ideology of resistance. A profound understanding of how this semantic transfer occurs and the complex structure of the relationship between the present text—al-Tamimi's poem—and the absent text—the Ashura narrative—requires a tool more effective than traditional criticism. Gérard Genette's theory of "transtextuality," especially the concept of "hypertextuality," provides a suitable framework for analyzing this process. Gérard Genette has demonstrated how a new text can be created through the transformation and modification of a preceding text in the form of a literary work.

Research Questions

Based The present study seeks to answer the following questions:

- A. Based on Gérard Genette's theory of transtextuality, what type of "hypertextual" relationship does the ode "Hina jadat asabi'an Qasemiyya" establish with the historical narrative of the Karbala event?
- B. How has the poet reproduced the hypotexts within the hypertext by employing the transformation and assimilation of characters?
- C. What function do the paratextual elements, such as the title and the dedication, serve in directing meaning and guiding the audience's reading?

Theoretical foundations of research**Gérard Genette's Theory of Transtextuality**

In modern literary criticism, a text is not viewed as a self-sufficient and independent phenomenon; rather, it acquires meaning within a network of relationships with previous and contemporary texts. Gérard Genette, by introducing the concept of "transtextuality," provided

a systematic framework for analyzing these relationships. He defines transtextuality as "all that sets the text in a relationship, whether obvious or concealed, with other texts" (Genette, 1997: 1). This theory elevates the study of textual relations beyond the mere identification of sources and similarities to the level of structural analysis (Namvar Motlagh, 2011: 85). To classify these relationships, Genette introduces five distinct types.

Typology of Transtextual Relations

Intertextuality: The co-presence of two or more texts within one another, which manifests in three forms: quotation (explicit), plagiarism (secret), and allusion (implied) (Genette, 1997: 1). **Paratextuality:** The elements surrounding the main text, such as the title, author's name, dedication, and preface, which act as a "threshold" and guide the audience's reading (Ibid: 1). **Metatextuality:** The relationship in which one text comments on, critiques, or evaluates another text, without necessarily explicitly citing it (Genette, 1997: 4). **Architextuality:** The abstract link between a work and its broader literary classification (such as genre), which determines the audience's horizon of expectations. **Hypertextuality:** The most central type in this study, referring to a relationship where a "hypertext" (the new text) emerges from a "hypotext" (the older text) not through commentary, but through transformation or imitation (Genette, 1997: 5).

Hypertextuality and Mechanisms of Meaning Reproduction

Hypertextuality has two main mechanisms:

Imitation: An attempt to imitate the style or discursive pattern of the hypotext without repeating its exact story. **Transformation:** Altering the content of the hypotext, usually accompanied by transposing the story from one time and place to another (Allen, 2000: 108). In resistance poetry, transformation holds particular significance; by earnestly transposing ancient narratives (like Ashura) into a contemporary context while preserving the semantic core, the poet eliminates historical distances. This process is termed "repetition without return," wherein the audience experiences the pleasure of recognizing both similarities and differences simultaneously (Hutcheon, 2006: 7). In Arabic literature, this phenomenon is known as "literary intertextuality" or "interactive intertextuality," where the contemporary poet, by employing it, does not passively repeat the absent text of religious heritage but rather appropriates it, bestowing legitimacy upon their own work through the authority of the sacred text (Miftah, 1992: 125). In resistance poetry, this process is not merely a linguistic game but an ideological endeavor to synchronize history and establish an ontological bond between today's martyr and the martyr of Karbala.

Methodology

This study, in terms of its objective, is descriptive-analytical in nature and, by focusing on the verses of the ode "Hina jadat asabi'an Qasemiyya" and the passage "Hinama baka al-Iraq," has examined the concepts and content of the work based on the theoretical framework of Gérard Genette. The analyses were conducted using extracted textual evidence and were categorized and carried out across three axes: paratextuality, intertextuality, and hypertextuality. Furthermore, by comparing hypotexts related to the narratives of the Ashura event with the hypertexts present in the mentioned poem, the manner of meaning transfer and transformation has been analyzed.

Results

Results of Comparing the Processes Presented in the Function of Hypertextuality in the Poetry of Mortadha al-Tamimi, Demonstrating Their Significant Impact on the Transmission of Cognitive Concepts in the Realm of Gnostic-Epic Ashura Teachings and the Culture of Resistance, are as Follows:

Analysis of the data from this research showed that the poet employed the technique of pragmatic transformation, altering the function of the hypotext, which in the literary tradition was predominantly based on lamentation. This transformation is such that the narrative of martyrdom in his poetry evolves from a tragic elegy into an epic manifesto, aimed at galvanizing the spirit of struggle against the occupiers. Furthermore, the findings indicate that through the "assimilation of characters," al-Tamimi maps the distinguishing traits of the companions of Ashura, such as the loyalty of Habib ibn Mazahir, onto contemporary fighters. Through this substitution, he redefines the identity of today's combatants not merely as ordinary soldiers, but as the existential extension of the Imam's companions within the context of sacred history.

By preserving the "key vocabulary" of the hypotext—such as "thirst" ('Atash) and "tent" (Khayma)—and rearranging them within a new structure, the poet transcends their historical connotations, interpreting "thirst" as a yearning for freedom and the "tent" as a bastion of resistance, thereby forging an unbreakable linguistic bond between past and present. Additionally, the examination of "paratexts" revealed that by choosing explicit titles that refer to the events of Karbala, the poet establishes a hypertextual covenant at the poem's outset. This device compels the audience's mind to decode and interpret all contemporary war events exclusively through the ideological lens of the Ashura uprising.

Utilizing the technique of expansion, al-Tamimi adds the details and instruments of modern warfare to the skeletal framework of the Ashura narrative, demonstrating that the structure of that historical event possesses the capacity to accommodate new variables. In this way, he interweaves the abstract concepts of sacrifice with the concrete instances of today's asymmetrical warfare. On the other hand, by applying transformation, al-Tamimi alters the time and place of the Ashura narrative's occurrence. By substituting the battlefields of contemporary resistance for the scene of the Karbala battle, while preserving the semantic core of the uprising, he erases historical distances so that his audience may perpetuously resist and confront oppression alongside the ideals of Ashura. The analysis of hypertextual relations indicated that the process of reproduction in these poems has led to a revaluation; the poet, by interweaving the fabric of today's political events with the religious narrative of the past, elevates the nature of the conflict from a terrestrial and political strife to an ideological, celestial, and sacred jihadi struggle.

کارکرد بیش‌متنی در بازتولید مفاهیم عاشورایی در شعر پایداری مرتضی‌التمیمی بر اساس نظریه ژرار ژنت؛ مطالعه موردی قصیده رثای شهید قاسم سلیمانی

حسین نوازی ID

نویسنده مسئول، استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. رایانامه: s.navazani@semnan.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	ادبیات پایداری عراق همواره تعاملی پویا با میراث مذهبی و رخدادهای تاریخی تشیع داشته‌است. پس از ترور سردار شهید قاسم سلیمانی، سروده‌هایی شکل گرفت که فراتر از سوگواری، به دنبال معنابخشی اسطوره‌ای به این رخداد بودند. پژوهش حاضر با هدف واکاوی چگونگی ارتباط میان یک رخداد سیاسی معاصر با کلان‌روایت‌های مذهبی، به تحلیل تراجمی قصیده «حین جادت اصابعاً قاسمیة» اثر «مرتضی‌التمیمی» بر اساس نظریه ژرار ژنت می‌پردازد. ژنت در نظریه ترامتیت خود، پنج نوع رابطه میان‌متنی را تعریف می‌کند که از میان آن‌ها، روابط بیش‌متنی و پیرامنتی چارچوب نظری اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهند. مسأله اصلی پژوهش این است که شاعر چگونه با بهره‌گیری از روابط «بیش‌متنی» و «پیرامنتی»، دال‌های شناوری همچون «دست» و «فروگاه» را در ساختاری جدید تثبیت معنایی کرده‌است. این پژوهش با رویکرد کیفی و روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و نتایج حاکی از آن است که شاعر از مکانیسم «دگرگونی جدی» برای خلق بیش‌متن خود بهره برده‌است، به گونه‌ای که روایت قطع شدن دست حضرت عباس (ع) در متن حاضر حلول کرده و شخصیت شهید سلیمانی به‌عنوان برگرفته‌ای از آن الگو بازنمایی شده‌است. همچنین یافته‌ها بیانگر آن است که پیرامنت‌هایی نظیر تقدیم‌نامه، خوانش مخاطب را به سمت تفسیری فراتاریخی هدایت کرده و شاعر با بُن‌مایه مرکزی «دست»، زمان خطی را به زمان اسطوره‌ای عاشورا پیوند زده و گفتمانی مبنی بر ایدئولوژی مقاومت و پیروزی جبهه حق سلیمانی ایجاد کرده‌است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۰۶	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۳۰	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱	
کلیدواژه‌ها: زبان‌شناسی، ادبیات پایداری، ژرار ژنت، ترامتیت، بیش‌متنی، مرتضی‌التمیمی، شهید سلیمانی.	

استناد: نوازی، حسین. (۱۴۰۵). کارکرد بیش‌متنی در بازتولید مفاهیم عاشورایی در شعر پایداری مرتضی‌التمیمی بر اساس نظریه ژرار ژنت؛ مطالعه موردی قصیده

رثای شهید قاسم سلیمانی. مطالعات بین‌المللی مقاومت. دوره ۱. شماره ۱. صص: ۱-۱۹. <https://doi.org/10.22091/jisr.2026.15345.1026>

۱. مقدمه

ادبیات پایداری، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، هویتی فراتر از واکنش‌های صرفاً سیاسی یا ملی‌گرایانه یافته و پیوندی ناگسستنی با میراث مذهبی و کلان‌روایت‌های شیعی برقرار کرده‌است. در زیست‌بوم فرهنگی مقاومت، واقعه عاشورا یک رخداد تاریخی محبوس در سال ۶۱ هجری است و به‌عنوان یک فرامتن، الگویی تکرارپذیر است که شاعران مقاومت برای معنابخشی به ایستادگی در راه حق و مقابله با استبداد جهانی به آن تکیه می‌کنند. شعر مقاومت عراق نیز، با بهره‌گیری از این ظرفیت و با تعلیق زمان خطی، میان شهدای کربلا و شهدای جبهه‌های مقاومت پیوندی وجودی ایجاد کرده‌است و از این رهگذر، به مشروعیت‌بخشی و تقدس‌زایی برای سوژه‌های مدرن خود پردازد. در این رهگذر شاعران حوزه مقاومت ضمن بازتولید مفاهیم عاشورایی در اشعار خود، بر جریان‌سازی ایدئولوژی مقاومت کوشا بوده‌اند.

شهادت سردار قاسم سلیمانی و ابومهدی المهندس در فرودگاه بغداد، نقطه عطفی در ادبیات پایداری منطقه ایجاد کرد که این واقعه به‌دلیل ویژگی‌های خاص نشانه‌شناختی خود؛ مانند قطع دست، مُثله شدن پیکر و وقوع در سرزمین عراق، پتانسیل بالایی برای همسان‌سازی با روایت‌های عاشورایی، به‌ویژه شهادت حضرت ابوالفضل العباس (ع) فراهم آورد.

مرتضی التمیمی از جمله شاعران مقاومت کشور عراق است که در رثای شهید قاسم سلیمانی مجموعه شعری با عنوان «کان یدری... کله خیر» سروده‌است. وی در قصیده «حین جادت أصابعاً قاسمیه»، فراتر از سوگواری احساسی، کوشیده‌است با احضار مؤلفه‌های تاریخی و مذهبی، روایتی اسطوره‌ای از این شهادت ارائه دهد. التمیمی با استخدام دال‌هایی شناور؛ مانند واژگان «دست» و «فرودگاه»، پلی از پیش‌متن‌ها به سوی بیش‌متن‌ها زده‌است و برای انتقال و جریان‌سازی ایدئولوژی مقاومت تلاش وافر کرده‌است. درک عمیق چگونگی این انتقال معنایی و ساختار پیچیده ارتباط میان متن حاضر؛ یعنی شعر التمیمی و متن غایب؛ یعنی روایت عاشورا نیازمند ابزاری کارآمدتر از نقد سنتی است. نظریه «ترامتنی» ژرار ژنت، به‌ویژه مفهوم «بیش‌متنی»^۱، چارچوبی مناسب برای تحلیل این فرآیند است. ژرار ژنت نشان داده‌است که چگونه یک متن جدید می‌تواند با تغییر و دگرگونی در یک متن پیشین در قالب آفرینش یک اثر ادبی ایجاد شود.

۱-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

اغلب پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه ادبیات پایداری و مقاومت، بر رویکردهای محتوامحور متمرکز بوده‌اند و کمتر به واکاوی ساختارها و فرم‌های زیبایی‌شناختی پرداخته‌اند که این مضامین را برساخته‌اند. اهمیت این پژوهش در آن است که با عبور از سطح توصیف احساسات و مضامین، به چگونگی خلق معنا می‌پردازد.

ضرورت پرداختن به اشعار «مرتضی التمیمی» از آن جهت است که او در قصیده «حین جادت أصابعاً قاسمیه»، نمونه‌ای موفق از پیوند میان رخداد‌های سیاسی معاصر؛ یعنی ترور فرماندهان مقاومت و ناخودآگاه جمعی مذهبی؛ یعنی تاریخ عاشورا را ارائه داده‌است. واکاوی این شعر با ابزار دقیقی همچون نظریه ژنت، ضروری است تا نشان داده شود که چگونه زبان شعر می‌تواند یک ترور ظالمانه را به یک شهادت اسطوره‌ای تبدیل کند. این پژوهش می‌تواند الگویی برای تحلیل دیگر متون ادبی پدیدآمده پس از وقایع اخیر منطقه باشد و نشان دهد که چگونه ادبیات مقاومت از میراث متنی گذشته برای مشروعیت‌بخشی به حال بهره می‌برد.

۲-۱. پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به پرسش‌های زیر است:

۱. بر اساس نظریه ترامتنی ژرار ژنت، قصیده «حین جادت أصابعاً قاسمیه»، چه نوع رابطه «بیش‌متنی» با روایت تاریخی واقعه کربلا برقرار کرده‌است؟

۲. شاعر چگونه با استفاده از دگرگونی و همسان‌سازی شخصیت‌ها، پیش‌متن‌ها را در بیش‌متن‌ها بازتولید کرده است؟

۳. عناصر پیرامنتی؛ مانند عنوان و تقدیم‌نامه، چه کارکردی در جهت‌دهی معنایی و خوانش مخاطب ایفا می‌کنند؟

۱-۳. روش پژوهش

این پژوهش از منظر هدف، ماهیت توصیفی-تحلیلی دارد و با تمرکز بر ابیات قصیده «حین جادت أصابعاً قاسمیه» و قطعه «حینما بکی العراق»، مفاهیم و محتوای اثر را بر اساس چارچوب نظری ژرار ژنت بررسی کرده است. تحلیل‌ها با استفاده از شواهد متنی استخراج و در سه محور پیرامنتی، بینامتنی و بیش‌متنی طبقه‌بندی و انجام شده است. همچنین با تطبیق پیش‌متن‌هایی در رابطه با روایت‌های واقعه عاشورا و بیش‌متن‌هایی که در شعر یادشده وجود دارد، نحوه انتقال و تغییر معنا تحلیل شده است.

۱-۴. پیشینه پژوهش

در باره ادبیات پایداری عراق پژوهش‌های محدودی به زبان فارسی انجام شده است به‌عنوان نمونه، آقاخانی بیژنی و صمدی بگه‌جان (۱۴۰۰) در مقاله همایشی با عنوان «بررسی مؤلفه‌های استکبارستیزی و پایداری در شعر شاعران مقاومت ایران و عراق معاصر» با تطبیق شاعران مقاومت ایران و عراق به این نتیجه رسیده‌اند که در اشعار شاعران پایداری، توجه هر چه بیشتر به مؤلفه‌های پایداری باعث ترویج صلح و عدالت‌محوری می‌شود و حفظ فرهنگ عاشورا و جهاد در راه خدا، ریشه در قدرت، صبر، استقامت و مبارزه با کفر را تقویت می‌کند. این عوامل در مجموع، مقاومت جامعه را بالا می‌برند و باعث تحرک و پویایی جامعه می‌شوند.

مقاله‌ای که بیش‌متنیت را طبق نظریه ژرار ژنت بررسی کرده، توسط احمدی چناری و همکارانش (۱۴۰۰) با عنوان «ترامنتیت در «عذابات المتنبی فی صحبه کمال ابودیب» براساس نظریه ژرار ژنت» نگاشته شده است. نگارندگان به نتیجه رسیده‌اند که ابودیب با دستمایه قراردادن حوادث زندگی متنبی و خلجانات درونی او، مخاطب را به دانش پیش‌زمینه‌ای گسترده‌ای فرامی‌خواند که با تغییر حجم و محتوای متون پیشین و کوتاه و بلندکردن دامنه زمانی آن‌ها (بیش‌متنیت) و با پیوند آستانه‌های اثر با تصاویر، نقاشی و اشکال هندسی خیال‌پردازانه (پیرامنتیت) قصد متزلزل‌ساختن شخصیت‌ها و رخدادهای تثبیت‌شده تاریخی دوران متنبی را دارد.

مقاله‌هایی که درباره اشعار مرتضی التمیمی در نشریات داخلی و خارجی یافت شد بدین قرار است:

پژوهشی است که توسط نوازنی و ملا ابراهیمی (۱۴۰۴) با عنوان «خوانش نشانه‌شناختی شعر مقاومت؛ قصیده (۱۷۰۱) مرتضی التمیمی با تکیه بر نظریه ریفاتر» انجام شده است. این مقاله که یکی از اشعار التمیمی را بررسی کرده است به ترسیم و تبیین مقاومت و امتداد راه شهیدان مقاومت از طرق نشانه‌شناختی ریفاتر پرداخته است. همچنین مقاله‌ای توسط بلاوی و همکارانش (۱۴۰۴) با عنوان «جلوه‌های ادبیات مقاومت در دیوان وصیت یک کودک فلسطینی سروده شاعر عراقی مرتضی التمیمی» نگاشته شده که یافته‌ها بیانگر آن است که گفتمان شعری مقاوم التمیمی بر چهار بُعد درهم‌تنیده استوار است: تأکید بر هویت از طریق نمادهای زندگی و میراث فرهنگی و دینی، جاودانه‌سازی شهادت با تصویر شهید به‌مثابه نماد پایداری، بهره‌گیری از طنز انتقادی برای افشای تناقض‌های گفتمان‌های سیاسی و دینی مسلط، و تثبیت امید به‌عنوان نیروی معنوی در مسیر رهایی. یافته‌های مقاله دیگری از بلاوی و همکارانش (۱۴۰۴) به زبان عربی با عنوان «توظيف التراث الديني ودلالاته في ديوان وصية طفل فلسطيني لمرتضى التميمي» حاکی از آن است که شاعر، نمادها و شخصیت‌های دینی اسلامی و مسیحی را به شکلی عمیق به خدمت گرفته و این امر به تثبیت بُعد روحانی و قدسی مسئله فلسطین کمک کرده است.

با توجه به پیشینه‌ای که ارائه شد تاکنون پژوهشی درباره شعر «حین جادت أصابعاً قاسمیه» سروده مرتضی التمیمی که درباره شهید سلیمانی است، انجام نشده است و از این منظر، این اولین پژوهشی است که با موضوع یادشده صورت پذیرفته است و کاملاً نوآورانه است. هم‌چنین پژوهش‌هایی که در حوزه مقاومت انجام شده‌اند جزو اشعار کلاسیک مقاومت است و به پدیده‌های نوظهور و اشعار پس از سال ۲۰۲۰ و به‌ویژه واقعه شهادت سردار سلیمانی پرداخته‌اند.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. نظریه ترامتنی

در مطالعات ادبی مدرن و پساساختارگرا، متن به‌عنوان واحدی خودبسنده و وابسته به نبوغ فردی مؤلف در نظر گرفته نمی‌شود؛ بلکه بر شبکه‌ای از روابط با متون و گفتمان‌های پیشین و هم‌زمان استوار است. «هر متنی، موزاییکی از نقل قول‌هاست؛ هر متنی جذب و دگرگونی متنی دیگر است» (Kristeva, 1980: 66). این تعریف، اگرچه بر وابستگی متون به یکدیگر تأکید می‌کند؛ اما به‌سبب کلی بودن، امکان تنظیم یک دستگاه تحلیلی و طبقه‌بندی دقیق را فراهم نمی‌سازد. در واقع، متن «بافتی از ارجاعات برگرفته از هزاران کانون فرهنگی» تلقی می‌شود (Barthes, 1977: 146) و چارچوبی منسجم برای توصیف و سنجش انواع این ارجاعات به‌صورت نظام‌مند ارائه نمی‌گردد.

ژرار ژنت (۱۹۳۰) در کتاب «الواح بازنوخته»، مفهوم جامع‌تری را تحت عنوان ترامتنی یا تعالی متنی بیان کرد. از نظر وی، موضوع بوطیقا، خود متن نیست؛ بلکه ترامتنی است؛ یعنی «هر آن چیزی که متن را در رابطه‌ای آشکار یا پنهان با دیگر متن‌ها قرار می‌دهد» (Genette, 1997: 1). به این ترتیب، «دامنه بحث از یک متن منفرد به مجموعه روابطی گسترش می‌یابد که آن متن را به سایر متون متصل می‌کند. بینامتنیت از سطح ویژگی فلسفی زبان به سطح نظام بسته و قابل بررسی بوطیقایی انتقال می‌یابد» (Allen, 2000: 101) و امکان کاربست آن در پژوهش‌های متنی فراهم می‌شود. انتقال از لایه‌های سنتی در بررسی متن مانند مشابهت‌ها، دست‌آوردی بود که نظریه ژنت ایجاد کرد. «ترامتنی، مطالعه روابط میان متون را از سطح شناسایی منابع و مشابهت‌ها به صورت سنتی فراتر می‌برد و به سطح تحلیل ساختاری روابط میان متون ارتقا می‌دهد» (نامور مطلق، ۱۳۹۰: ۸۵). تأکید بر پیوند مستمر متن ادبی با حافظه متنی پیش از آن، مورد توجه زبان‌شناسان عرب نیز، قرار گرفته است. «متن، محصول کنش در خلأ نیست؛ بلکه همواره در حال تعامل و گفت‌وگو با متون قبلی است و می‌توان این تعامل متنی را با ابزارهای قابل سنجش بررسی کرد» (فضل، ۱۹۹۲: ۲۱۵).

در مجموع ترامتنی مفهومی گسترده است که تمام انواع روابط ممکن میان متون را پوشش می‌دهد. ژنت برای تدقیق این روابط، آن‌ها را به «پنج دسته بینامتنی، پیرامتنی، فرامتنی، سرمتنی و بیش‌متنی تقسیم می‌کند» (Genette, 1997: 5) که هر یک کارکردی منحصر به فرد در بساخت معنا ایفا می‌کنند. این دسته‌بندی به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا به جای کلی‌گویی درباره تأثیرپذیری شاعر، دقیقاً مشخص کند که متن حاضر؛ یعنی بیش‌متن با چه مکانیسمی از متن غایب یا همان پیش‌متن تغذیه کرده است.

۲-۲. گونه‌شناسی روابط ترامتنی

ژرار ژنت برای عبور از کلی‌گویی‌های رایج در نقد مضمونی و دستیابی به یک نظام ساختارگرا، شبکه پیچیده روابط متنی را به پنج دسته متمایز تقسیم کرد. «این دسته‌بندی پنج‌گانه، نقشه راهی فراهم آورد تا نوع دقیق مکالمه میان متون را شناسایی کنند» (Allen, 2000: 101). در ادامه تبیین این پنج دسته می‌پردازیم.

الف: بینامتنی

در منظومه فکری ژنت، اصطلاح بینامتنی برخلاف تعریف گسترده کریستوا، معنایی محدودتر و مشخص‌تر دارد. او این رابطه را «حضور هم‌زمان دو یا چند متن در یکدیگر» تعریف می‌کند (Genette, 1997: 1). بینامتنی «صریح‌ترین و ملموس‌ترین شکل رابطه متنی» (نامور مطلق، ۱۳۹۰: ۹۵) است که در آن مخاطب مستقیماً با اجزای متن غایب در متن حاضر روبه‌رو می‌شود. این رابطه خود به سه شکل ظهور می‌یابد: «۱. نقل قول که حضور صریح متن پیشین با نشانه‌های نگارشی نظیر گیومه را مشخص می‌کند. ۲. سرقت ادبی که نوعی وام‌گیری پنهان و بدون اعلام منبع است. ۳. تلمیح که اشاره‌ای غیرصریح است و کشف آن نیازمند

دانش‌دائرة‌المعارفی مخاطب است. تلمیح از قدرتمندترین ابزارهای شعری در ادبیات عرب است که شاعر از طریق آن، تراکم معنایی ایجاد می‌کند» (فضل، ۱۹۹۲: ۲۲۰).

ب: پیرامنتی

پیرامتن‌ها عناصری هستند که متن اصلی را احاطه کرده و به‌عنوان آستانه ورود عمل می‌کنند. ژنت در کتاب مستقل خود با عنوان «پیرامتن‌ها»، عنوان کرده که «متن ادبی هرگز عریان ظاهر نمی‌شود و با مجموعه‌ای از ملحقات نظیر عنوان، نام نویسنده، تقدیم‌نامه و مقدمه همراه است که قرائت مخاطب را جهت‌دهی می‌کنند» (Genette, 1997b: 1). از منظر نشانه‌شناسی نیز، «پیرامتن‌ها راهنماهای خوانش‌اند که پیش از ورود به متن، قرارداد‌های ژانری و معنایی را برای خواننده تعیین می‌کنند» (Stam, 2000: 205).

ج: فرامنتی

فرامنتی به رابطه‌ای گفته می‌شود که در آن یک متن، متن دیگری را تفسیر، نقد یا ارزیابی می‌کند، بدون آن‌که لزوماً به صورت صریح به آن ارجاع دهد. «ژنت این رابطه را رابطه‌ای انتقادی می‌نامد که در آن متن دوم درباره‌ی متن اول سخن می‌گوید، بدون آن‌که لزوماً بخشی از آن را نقل کند» (Genette, 1997: 4). معمولاً فرامنتی‌ها در متون ادبی که ماهیت خودبازتابی دارند، بیشتر دیده می‌شود.

د: سرمنتی

سرمنتی، انتزاعی‌ترین نوع ترامنتی است که به پیوند خاموش میان یک اثر و دسته‌بندی کلی ادبی آن اشاره دارد. «سرمنتی، تعیین‌کننده‌ی افق انتظار مخاطب است؛ وقتی مخاطب می‌داند با یک قصیده با موضوعیت رثاء مواجه است، انتظارات محتوایی خاصی در ذهن او شکل می‌گیرد». این رابطه معمولاً از طریق شعر و رمان یا ویژگی‌های ساختاری یک متن ادراک می‌شود.

ه: بیش‌متنی

کانونی‌ترین بخش نظریه ژنت که موضوع اصلی این پژوهش است، بیش‌متنی نام دارد. این رابطه میان متنی برقرار می‌شود که ژنت آن را «بیش‌متن» می‌نامد و متنی پیشین که «بیش‌متن» خوانده می‌شود. «بیش‌متن متنی است که از دل پیش‌متن برآمده است؛ اما نه به شیوه تفسیر یا نقد؛ بلکه از طریق دگرگونی یا تقلید» (Genette, 1997: 5). تفاوت اصلی این گونه با بینامنتی در این است که در بینامنتی، تکه‌ای از متن قدیم در متن جدید حضور دارد و در بیش‌متنی، ساختار و کلیت متن جدید بر پایه‌ی متن قدیم بنا شده است.

۲-۳. بیش‌متنی و مکانیسم‌های بازتولید معنا

در میان گونه‌های پنج‌گانه ترامنتی، بیش‌متنی به دلیل ماهیت زاینده و سازنده‌اش، جایگاهی محوری در مطالعات ادبی تطبیقی دارد. اگر بینامنتی را حضور بخشی از گذشته در حال بدانیم، بیش‌متنی بازنویسی ساختارمند گذشته در کالبد حال است. ژنت بیش‌متن را متنی می‌داند که از دل متنی پیشین؛ یعنی پیش‌متن برآمده است که این برآمدن «نه از طریق تفسیر؛ بلکه از طریق «برگرفتنی» صورت می‌پذیرد» (Genette, 1997: 5). از منظر دیگر، «این رابطه، نوعی ترجمه بینانسانه‌ای است که در آن، رمزگان یک متن قدیمی در یک بافتار جدید بازتولید و به‌روزرسانی می‌شوند» (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۵۵). طبق دیدگاه ژنت برای روشن شدن دقیق این رابطه، دو مکانیسم اصلی از یکدیگر متمایز می‌شوند که یکی از آنها «همگون‌سازی» است. در مقوله همگون‌سازی، نویسنده تلاش می‌کند تا سبک یا الگوی گفتاری متن پیشین را تقلید کند، بدون آن‌که لزوماً داستان آن را عیناً تکرار نماید. مکانیسم دوم «دگرگونی» است که در آن، نویسنده محتوای متن پیشین را می‌گیرد و آن را تغییر می‌دهد. «دگرگونی، همواره با نوعی انتقال همراه است؛ یعنی انتقال داستان از یک زمان و مکان به زمان و مکان دیگر» (Allen, 2000: 108).

آنچه در تحلیل شعر پایداری و به‌ویژه قصیده مورد مطالعه اهمیت حیاتی دارد، مفهوم دگرگونی به همراه نوعی انتقال است. برخلاف تصور رایج که دگرگونی را تنها مختص طنز می‌داند، ژنت تصریح می‌کند که «تراژدی‌ها اغلب حاصل انتقال جدی

اسطوره‌های کهن به بافت‌های جدید هستند» (Genette, 1997: 215). «این فرآیند را تکرار بدون بازگشت است» (Hutcheon, 2006: 7). در واقع، این تکرار بدون بازگشت، بازآفرینی یک روایت تاریخی مانند عاشورا... در بستری معاصر است، به گونه‌ای که مخاطب لذت‌ناشی شباهت‌ها و تفاوت‌ها را هم‌زمان تجربه کند. بیش‌متن‌ها در پژوهش‌های ادبی عربی تحت عنوان تناص ادبی شناخته می‌شوند؛ ولی در بحث نشانه‌شناسی از آن به عنوان تناص تعاملی یاد شده است. «شاعر معاصر عرب، متن غایب میراث دینی را منفعلانه تکرار نمی‌کند؛ بلکه آن را از آن خود می‌کند تا به کمک اقتدار متن مقدس، به متن خود مشروعیت ببخشد» (مفتاح، ۱۹۹۲: ۱۲۵). طبق آنچه که مطرح شد، بیش‌متنی خصوصاً در شعر مقاومت، تنها یک بازی زبانی نیست و تلاشی ایدئولوژیک برای هم‌زمان‌سازی تاریخ است. به عبارت دیگر، شهید امروز ادامه هستی‌شناسانه شهید کربلا قلمداد می‌شود.

۳. بحث و بررسی

۳-۱. تحلیل کارکرد پیرامنی در قصیده مرثیه التیمی

طبق دیدگاه ژرار ژنت، متن ادبی همواره در هاله‌ای از پیرامتن‌ها پیچیده شده است. این عناصر که شامل عنوان، تقدیم‌نامه، طرح جلد و حتی چینش بصری واژگان هستند، به تعبیر ژرار ژنت، «آستانه‌هایی محسوب می‌شوند که قرارداد خوانش را میان مؤلف و مخاطب منعقد می‌کنند» (Genette, 1997b: 2). در منظومه شعری مرثیه التیمی پیرامون شهادت سردار قاسم سلیمانی، پیرامتن‌ها نقشی فراتر از نام‌گذاری ایفا می‌کنند. آن‌ها گداهای رمزگشایی هستند که چگونگی تبدیل ترور یک شخصیت نظامی - سیاسی به یک اسطوره مذهبی را هدایت می‌کنند. در ادامه، این عناصر در سه محور واکاوی می‌شوند:

الف: عنوان

عنوان نخستین برخورد مخاطب با متن است. در قطعه نخست، عنوان «حینما بکی العراق»، یک ساختار زمانی روایی را ایجاد می‌کند. استفاده از قید زمان «حینما»، ذهن مخاطب را به یک لحظه تاریخی مشخص ارجاع می‌دهد و بلافاصله با آرایه تشخیص در واژه «العراق»، این مقوله تاریخی به عاطفه‌ای ملی و انسانی گره می‌خورد. بنابر دیدگاه ژنت، عنوان باید با بدنه متن رابطه ارجاعی داشته باشد. در اینجا، عنوان؛ یعنی گریستن عراق بلافاصله در نخستین خطوط شعر پاسخ داده می‌شود. شاعر علت و معلول را میان عنوان و متن تقسیم کرده است:

«مدّ یسراه من شرق القلب

لیمسخ دمع الوطن...» (التیمی، ۲۰۲۱: ۱).

ترجمه: (دست چپش را از مشرق قلب بالا برد تا اشک وطن را پاک کند...).

تحلیل واژگانی نشان می‌دهد که واژه «الوطن» در سطر دوم، مابه‌ازای واژه «العراق» در عنوان است و فعل «بمسح» واکنشی به فعل «بکی» در عنوان می‌باشد. در واقع، عنوان در اینجا کارکرد توصیف وضعیت را دارد و متن شعر، کارکرد توصیف کنشگر که شهید سلیمانی است. شاعر با انتخاب صفت «یسراه»؛ یعنی دست چپ در آغاز شعر، نخستین گد بیش‌متنی را فعال می‌کند؛ زیرا مخاطب آگاه می‌داند که دست راست کنشگر قطع شده است (تلمیح به واقعیت ترور و دست مقطوع) و اکنون با دست چپ که نماد جانبازی است، اشک وطن را پاک می‌کند.

در قصیده دوم، عنوان «حین جادت أصابعاً قاسمیه»، کارکردی پیچیده‌تر دارد. در اینجا واژه «قاسمیه» دارای ایهام تناسب است که از هم‌نشینی «قاسمیه» با فعل «جادت» ساخته شده است. «أصابعاً قاسمیه»؛ یعنی انگشتانی منسوب به قاسم سلیمانی و این معنای اصلی و مقصود در بافت قصیده است. نام «قاسم» اسم فاعل از ریشه «القسم» به معنای «تقسیم‌کننده، مقسم؛ توزیع‌کننده است» (آذرنوش، ۱۳۸۶: ۵۴۱). همچنین «القسم» به معنای نصیب و بهره است و «الأقاسیم» بهره‌ها و نصیب‌هایی است که میان

بندگان تقسیم شده است (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۹: ۵۴۱). فعل «جادت» نیز، از «جود» است؛ یعنی از «سخاوت» (ازهری، ۲۰۰۱، ج ۱۱: ۱۰۸). این هم‌خانوادگی معنایی میان «جادت» و ریشه «قاسم» معنای دوم را فعال می‌کند و بدون آن که تصریح شود، ابهام تناسب را در کنار معنای اصلی پدید می‌آورد؛ اما مهم‌ترین عنصر در این عنوان، تمرکز بر واژه «أصابع» است. در نظریه ژنت، گاهی عنوان به بخشی از متن اشاره می‌کند که کانون دراماتیک اثر است. این عنوان دقیقاً در قسمتی از قصیده بدین‌گونه است:

«حيث كفَّ تقبَّلَ اللهُ منها

حين جادت أصابعاً قاسمية» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۱۱).

ترجمه: (آنجا که دستی را خداوند پذیرفت هنگامی که انگشتانی سخاوتمندانه را بخشید).
انتخاب «انگشتان» به عنوان شعر، توجه مخاطب را از کلیات شهادت به جزئیات بدن مند شهادت معطوف می‌کند. انگشت و دست در ناخودآگاه شیعی، بلافاصله تصویر حضرت عباس (ع) را احضار می‌کند. در واقع، عنوان در اینجا نقش یک استعاره مصرحه را بازی می‌کند که پیش از ورود به متن، تقدس سوژه را تضمین کرده است.

ب: تقدیم‌نامه

بر اساس نظریه ژنت، تقدیم‌نامه یک کنش ارتباطی است که اغلب در ابتدای کتاب می‌آید؛ اما گاهی به عنوان «امضا» یا «مهر پایان» در انتهای متن قرار می‌گیرد تا تأثیری ضربتی داشته باشد. «شعر بر پایه تأثیرگذاری استوار است؛ همان تأثیرگذاری‌ای که ادبیات از خلال آن شناخته می‌شود» (کوهن: ۲۰۰۰، ۶۶۰). در قطعه نخست، شاعر تقدیم‌نامه را در انتهای صفحه آورده است:

«إلى القريب من كافل زينب العباس عليه السلام

الشهيد قاسم سلیماني أهدي هذا النرف» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۵).

ترجمه: (به آن کسی که نزدیک است به کفیل زینب؛ حضرت عباس علیه‌السلام. این سروده خون‌بار را به شهید قاسم سلیمانی پیشکش می‌کنم).

تحلیل دقیق واژگان این پیرامتن، نکات کلیدی زیر را بر اساس رویکرد ژنت آشکار می‌سازد که در ادامه به آن می‌پردازیم.
واژه «القريب» این جمله یاد شده دال مرکزی همسان سازی است. نزدیکی در اینجا جغرافیایی نیست؛ بلکه هستی‌شناخته است. شاعر با قرار دادن نام «الشهيد قاسم سلیماني» بلافاصله پس از نام «العباس»، یک معادله ریاضی برقرار می‌کند: سلیمانی = بازتولید عباس. این تقدیم‌نامه به خواننده دستور می‌دهد که تمام ضمائر و افعال شعر مانند «سقطت الكف» در خطوط بالاتر را با این کلید تفسیر کند. انتخاب واژه «كافل زينب» نیز که لقب خاص برای حضرت عباس (ع) تصادفی نیست. شاعر پیرامتنی را این‌گونه در سروده خود ایجاد کرده است.

«سقطت الكفُّ التي دفعت السيَّاط عند كففِ

زينب المقدسة» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۴).

ترجمه: (آن پنجه‌ای بر زمین افتاد که تازیانه‌ها را از شانه زینب مقدس دور کرده بود).

تقدیم‌نامه، گد رمزگشایی این سطر است. شاعر با استفاده از لقب «كافل»، نقش تاریخی حضرت عباس (ع) که دفاع از خیام امام حسین (ع) است را با نقش معاصر سردار سلیمانی که مدافع حرم حضرت زینب (س) بوده، همپوشانی می‌کند. بدین ترتیب، پیرامتن و متن اصلی در یک دیالکتیک معنایی، یکدیگر را تکمیل می‌کنند. «پیرامتن‌ها آستانه‌هایی اند که خواننده از خلال آن‌ها وارد متن می‌شود و افق انتظارش نسبت به اثر را شکل می‌دهند» (Genette, 1997: 1-2). ژنت معتقد است که نام‌گذاری ژانر توسط مؤلف، انتظارات مخاطب را شکل می‌دهد. شاعر در اینجا نمی‌گوید این شعر را تقدیم می‌کنم؛ بلکه می‌گوید «هذا النرف»؛ یعنی این خون‌ریزی را تقدیم می‌کنم. در واقع، واژه «النرف» به جای «الشعر» به کار می‌برد. این انتخاب واژگانی، ماهیت

اثر را از یک کلام ادبی به یک ماهیت فیزیکی تغییر می‌دهد. متن در اینجا خود به مثابه بدن شهید تلقی می‌شود که کلمات از آن چکه می‌کنند. این استراتژی زبانی باعث می‌شود که مخاطب متن را به‌عنوان یک سند مقدس بخواند.

ج: تقطیع بصری و فضای سفید

یکی دیگر از عناصر پیرامنتی که ژنت به آن اشاره می‌کند، فضای سفید و نحوه چینش ابیات است. در قصیده «حین جادت أصابعاً قاسمیه» و در صفحات ۹ تا ۱۱، شاعر از تقطیع کوتاه و استفاده مکرر از نشانه‌های ستاره (***) برای جداسازی بندها استفاده کرده‌است.

برای نمونه شاعر اینگونه بین سطرها تقطیع ایجاد کرده‌است:

«هَيَّاوَا الرُّوحَ لِلْعُرُوجِ لِاخْتِلَاجًا

هَاجِسُ الوَصْلِ يَعْتَرِيهِمْ حَيَّةٌ» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۱۰).

ترجمه: (روح را با تپش و بی‌قراری برای عروج آماده کردند در حالی که سودای وصال، همچون جنونی آنان را فرا می‌گرفت).

***

«قَطِفُوا الوَصْلَ عِبْؤُهُ بِقَلْبٍ

عَانِقِ المَوْتِ قَبْلَ البِنْدِقِيَّةِ» (همان: ۱۰).

ترجمه: (میوه وصال را چیدند و در دلی انباشتند که پیش از تفنگ، مرگ را در آغوش کشیده بود).

این تقطیع و فاصله‌گذاری، نوعی سکوت بصری ایجاد می‌کند که تداعی‌کننده نفس نفس زدن یا لحظات مقطع عروج است. واژه «البندقية» در اینجا به‌عنوان نماد جنگ زمینی در تقابل با «عروج» قرار می‌گیرد. فضای سفید میان بندها، به مخاطب فرصت می‌دهد تا این گذار از «تفنگ» به «عروج» را هضم کند. به بیان دیگر، فرم بصری شعر؛ یعنی پیرامتن، محتوای عرفانی آن؛ یعنی متن را بازتاب می‌دهد.

تحلیل پیرامنتی فرازهای یاد شده نشان می‌دهد که مرتضی‌التمیمی با هوشمندی از تمام آستانه‌های متنی (عنوان، تقدیم‌نامه، واژه‌گزینی ژانری و فرم بصری) بهره برده‌است تا پیش از آنکه مخاطب وارد خوانش ابیات شود، ذهنیت او را برای پذیرش یک روایت فراتاریخی و عاشورایی آماده سازد.

۳-۲. هم‌حضور و واژگانی و رمزگذاری مذهبی

در الگوی ترامنتی ژرار ژنت، بینامتنی در معنای خاص خود، به حضور هم‌زمان دو یا چند متن اشاره دارد که بارزترین شکل آن، «تلمیح» و ذکر نام‌های خاص است (Genette, 1997: 2). مرتضی‌التمیمی در سروده‌های مذکور، از تکنیک تراکم نشانه‌های قدسی استفاده کرده‌است؛ بدین معنا که واژگانی را از متن مرجع؛ یعنی تاریخ عاشورا و الهیات شیعی وام گرفته و آن‌ها را در متن حاضر که رثای شهید سلیمانی است، جاسازی کرده‌است. در واقع، حضور این واژگان، گره‌گاه‌های معنایی هستند که به محض ظهور، روایت تاریخی پیشین را به ذهن مخاطب سرازیر می‌کنند. در ادامه، این نشانه‌ها در سه محور تحلیل می‌شوند:

الف: واژگان «زینب» (س) و «السیاط»

یکی از صریح‌ترین نمادهای بینامتنی در قطعه «حینما بکی العراق»، گره‌خوردن نام شهید با نام حضرت زینب (س) است که در زیر آن را به‌وضوح می‌بینیم.

«سَقَطَتِ الكَفُّ التي دَفَعَتِ السِّیاطَ عِنْدَ کَتْفِ

زینب المقدسة» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۴).

ترجمه: (آن پنجه‌ای بر زمین افتاد که تازیانه‌ها را از شانه زینب مقدس دور کرده بود).

در فراز بالا، دو واژه کلیدی «زینب» و «السیاط» عملگرهای بینامتنی هستند. بدین گونه که واژه «السیاط» در ناخودآگاه جمعی شیعه، ارجاع مستقیم به وقایع عصر عاشورا و اسارت اهل بیت (ع) دارد و واژه «زینب» نماد صبر و مقاومت است. همچنین شاعر با به کارگیری عبارت «سقطت الکف»، دستی که در سال ۲۰۲۰ در فرودگاه بغداد قطع شده را همان دستی معرفی می کند که در سال ۶۱ هجری مانع از اصابت تازیانه به شانه حضرت زینب (س) شده است. این بینامتنی، هویت شهید سلیمانی را از یک فرمانده نظامی قرن بیست و یکم به یک سپر تاریخی تغییر می دهد. در واقع، شاعر با این تلمیح، زمان فاصله میان ۶۱ هجری تا ۲۰۲۰ میلادی را حذف کرده و یک «اکنون ابدی» ساخته است. در واقع، در این بستر اسطوره ها و زمان ها قداست پیدا می کنند و «رویدادهای کنونی در افق یک «حال ازلی» بازآرایی می شوند، به گونه ای که گذشته بنیادگذار پیوسته در قالب اکنونی ابدی حاضر می گردد» (Eliade, 1954:152).

ب: واژگان «العلویات»، «القائم»، «طریق» و «الکفوف»

سطح دیگر بینامتنی در شعر التمیمی، عبور از گذشته به عنوان تاریخ عاشورا و پیوند دادن رخداد ترور شهید سلیمانی به آینده به عنوان مهدویت است. ژنت معتقد است که برخی متون، ارجاعات پیش گویانه دارند. این مفهوم را شاعر بدین گونه در شعر خود پرداخته است.

«فأثبتت كفوفاً ستكون طريقاً تمشي عليها

العلویات حتی ظهور القائم» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۶).

ترجمه: (پس، از آن خاک دست هایی رویاند که راهی خواهند شد تا بانوان علوی تا زمان ظهور قائم بر آن گام نهند). در این فراز، سه اصطلاح «العلویات»، «ظهور»، «القائم» به کار رفته است که به ترتیب ارجاع به تبار اهل بیت (ع)، آمادگی برای قیام امام دوازدهم و لقب منجی در مکتب شیعی دارد. همچنین شاعر با استفاده از واژه «طریق»، خون شهید را به عنوان زمینه ظهور معرفی می کند. اگر در فرازهای پیشین و بینامتنی آن، واژه شهید به تاریخ گذشته و ماجرای حضرت زینب (س) متصل شده بود، در اینجا به آینده و ظهور منجی (ع) گره خورده است. علاوه بر این واژه «کفوف» در فراز فوق الذکر کارکردی دوگانه دارد و دست هایی که قطع شدند، حالا مثل سنگ فرش یک جاده، مسیر عبور کاروان تاریخی علویات به سمت مقصد نهایی ظهور را هموار می کنند. این تصویرسازی، جریان شهادت سلیمانی را از یک پایان تراژیک به یک آغاز استراتژیک در جغرافیای مقدس تبدیل می کند.

ج: واژگان «طوفوا»، «شهید مضمخ» و «علویة»

در قصیده دوم، شاعر از واژگان مربوط به مناسک حج برای توصیف صحنه شهادت استفاده می کند. این نوع بینامتنی، قداست آیینی را به شعر تزریق می کند:

«أيها العابرون للموتِ طوفوا

حولَ حَصْرِ الجِنَانِ ألقوا التحية» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۹).

ترجمه: (ای رهگذران به سوی مرگ! طواف کنید گرداگرد کمرگاه بهشت و درود فرستید).

واژه کلیدی در فراز یاد شده، «طوفوا» است. در قرآن و فرهنگ اسلامی، فعل امر «طوفوا» مختص طواف خانه خداست و شاعر با آوردن این واژه، خطاب به رهگذران مرگ، یاد شهید سلیمانی را در جایگاه کعبه قرار می دهد. ترکیب اضافی «حصر الجنان»، استعاره مکنیه است. در علم بلاغت، «استعاره مکنیه آن است که مشبه را ذکر کنی؛ اما در حقیقت مشبه به را در نظر داشته باشی؛ به واسطه قرینه ای، و آن قرینه این است که یکی از ویژگی ها و لوازم عادی مشبه به را به مشبه نسبت بدهی» (القزوینی، ۱۹۴۹: ۶۹). در استعاره مکنیه مذکور، مشبه به؛ یعنی انسان حذف شده و یکی از لوازمش «حصر» برای مشبه؛ یعنی بهشت آورده

شده است. در واقع، بهشت به طور ضمنی به انسانی تشبیه شده که باید دور کمرگاه آن طواف کرد. گویی مزار شهید سلیمانی کمرگاهی است که عابران مرگ باید برای رسیدن به بهشت همواره در طواف ذکر و یاد آرمان‌های او باشند. بدین‌گونه شاعر با به‌کارگیری استعارهٔ مکئی، به گفتمان شهادت و تقدیس آرمان‌های شهید سلیمانی پرداخته است.

التمیمی در فراز دیگری از قصیدهٔ خود، شهید را با صفاتی خاص توصیف می‌کند.

«لشهیدِ مضمخِ بشذاهُ

یبعثُ العطرَ للرناتِ الرکبة» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۹).

ترجمه: (بر شهیدی که آغشته به عطر خویش است، و رایحهٔ خوش را به ریه‌های پاک هدیه می‌دهد).

واژهٔ «مضمخ» به معنای آغشته و عطرآگین است و اغلب برای توصیف پیکر امام حسین (ع) یا شهدای کربلا به‌کار می‌رود. «جسد را با عطر آغشته کردن، آن قدر که گویی عطر از آن می‌چکد» (صاحب بن عباد، ۱۹۹۴، ج ۴: ۲۳۸). در مقاتل امام حسین (ع) ترکیب آشنای «شهید مضمخ بدمه» یا «مضمخ بالدماء» رایج است. شاعر آگاهانه این هم‌نشینی معیار را برهم می‌زند و «بشذاه» را به جای «دمه» در ترکیب قرار داده و یک جابجایی حسی انجام می‌دهد. این انحراف از هم‌نشینی متعارف، خود، نوعی معناسازی ایدئولوژیکی است که طی آن از شهادت تصویری عرفانی و زیباشناختی ارائه می‌دهد.

شاعر در پایان قصیده، با استفاده از صفت نسبی «علویة»، مهر تأیید نهایی را بر هویت جمعی سوگواران زده که در زیر به آن اشاره می‌شود.

«وجیناً یعیش دهرأ عجیباً

بقلوبٍ لما تزل علویة» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۹).

ترجمه: (و پیشانی‌ای که روزگاری عجیب را زندگی می‌کند با دل‌هایی که همچنان علوی مانده‌اند).

در این فراز از شعر، واژهٔ «علویة» صفت برای قلوب است که در تقابل با واژهٔ «قاسمیة» که صفت برای انگشتان در فرازهای پیشین بود، قرار می‌گیرد. معناشناسی این تقابل زیبا نشان می‌دهد که کنش شهید قاسم سلیمانی، ریشه در باور علی دارد. بینامتنی در اینجا نقش تبارشناسی را ایفا می‌کند و نشان می‌دهد که این انگشتان بخشنده، میوهٔ همان درختی هستند که ریشه‌اش در ولایت امام علی (ع) است.

در جمع‌بندی تحلیل این بخش باید گفت که مرتضی التمیمی از بینامتنی به‌عنوان ابزاری تزیینی استفاده نکرده است؛ بلکه واژگانی کلید همچون «زینب»، «سیاط»، «طوفوا»، «قائم» و... را به‌عنوان ستون‌های اصلی سازهٔ شعری خود به‌کار برده است. اگر این واژگان بینامتنی را از شعر حذف کنیم، متن فرو می‌ریزد و به یک گزارش خبری منظوم دربارهٔ مرگ یک ژنرال تبدیل می‌شود. در واقع، این واژگان هستند که به شعر هویت شیعی و ماندگاری تاریخی می‌بخشند.

۳-۳. دگرگونی بدن و تکثیر اسطوره: تحلیل روابط بیش‌متنی

بر اساس نظریهٔ ژرار ژنت، بیش‌متنی، «رابطه‌ای است که در آن مفهومی جدید از متنی قدیمی با شیوهٔ «دگرگونی» بوجود می‌آید. ژنت نوع خاصی از دگرگونی را «دگرگونی جدی» یا «انتقال» می‌نامد که در آن، نویسنده محتوای یک روایت کهن را برمی‌دارد و آن را در زمان و مکانی جدید بازآفرینی می‌کند تا عظمت و جدیت آن را حفظ یا تشدید نماید» (Genette, 1997: 215).

در قصاید مرتضی التمیمی، واقعهٔ کربلا و به‌ویژه نحوهٔ شهادت حضرت ابوالفضل (ع)، نقش را ایفا می‌کند و «ترور فرودگاه بغداد» نقش بیش‌متن را دارد. شاعر با استفاده از مکانیسم انتقال، اجزای بدن شهید؛ از جمله دست، انگشت و چشم را از بستر تاریخی جدا کرده و در بستر معاصر بازکاشت می‌کند. این فرآیند در سه محور زیر قابل تحلیل است که در ادامه به آن می‌پردازیم.

الف: دیالکتیک دست‌ها؛ از «قطع» تا «رویش»

محوری‌ترین دال شناور در این منظومه، واژه «الکف» و «الأصابع» است. در روایت پیش‌متن، شاعر تصویر داستان قطع‌شده حضرت عباس (ع) در کنار نهر علقمه را به‌تصویر می‌کشد و در شعر خود دچار دگرگونی می‌کند.

«مدّ يسراه من شرق القلب ليمسح دمع

الوطن...» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۱).

ترجمه: (دست چپش را از شرق دل دراز کرد تا اشک وطن را پاک کند...).

ذکر صفت «یسراه»؛ یک رمز بیش‌متنی است. چرا دست چپ؟؛ زیرا در پیش‌متن ذهنی مخاطب، دست راست پیش از این فدا شده است که اشاره به قطع دست راست حضرت عباس (ع) یا انگشتر شهید سلیمانی در دست راست دارد. شاعر در اینجا، غیاب دست راست را به حضور فعال دست چپ تبدیل کرده است. اوج این دگرگونی در سطر بعد اتفاق می‌افتد:

«فأنبئت كفوفاً ستكون طريقاً تمشي عليها

العلويات حتى ظهور القائم» (همان: ۶).

ترجمه: (پس، از آن خاک دست‌هایی رویاند که راهی خواهند شد تا بانوان علوی تا زمان ظهور قائم بر آن گام نهند). در سطر فوق، شاعر مکانیسم تغییر کارکرد را اجرا کرده است. این دگرگونی کارکردی را می‌توان در چارچوب رابطه پیش‌متن و بیش‌متن به معنایی که ژرار ژنت برای نسبت میان متن نخستین و متن ثانوی تو ضیح می‌دهد، تحلیل کرد، جایی که «متن ثانوی با دگرگون‌سازی نقش و ارزش نشانه‌های متن نخستین، شبکه‌ای تازه از دلالت‌ها تولید می‌کند» (Genette, 1997: 5-7). در پیش‌متن کربلا، قطع دست نشانه اوج مظلومیت و ناتوانی در آب‌رسانی بود؛ اما در بیش‌متن شعر، دستی که بر زمین می‌افتد با به‌کارگیری فعل «أنبئت» به رویش و رویاندگی می‌رسد. در واقع، دست قطع شده تبدیل به دانه می‌شود و هزاران دست جدید از زمین می‌روید. این دست‌های روییده، دیگر سلاح به دست نیستند؛ بلکه خودشان تبدیل به «طریق» می‌شوند. این تصویرسازی سوررئال، شهادت را از مفهوم فقدان به مفهوم رویش تغییر می‌دهد.

ب: فرودگاه به‌مثابه دژ خیانت

در دگرگونی بیش‌متنی، گاهی مکان نیز، تغییر ماهیت می‌دهد. فرودگاه بغداد در این شعر، جدای از اینکه یک ترمینال مسافری است، یک شخصیت منفی در یک رویداد است:

«ومطارٌ يمد كفيه غدرًا

يقطفُ الوردَ من فم المزهريّة» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۶).

ترجمه: (و فرودگاهی که دستانش را به خیانت دراز می‌کند تا گل را از دهان گلدان بچیند).

در این سطر شاعر یک تقابل دوگانه میان «دست فرودگاه» و «دست شهید» ایجاد کرده است، بدین‌گونه که «دست شهید»، می‌بخشد (جادت)، پاک می‌کند (مسح) و می‌رویاند (أنبئت)؛ ولی در مقابل آن «دست فرودگاه»، خیانت می‌کند (غدرًا)، قطع می‌کند (يقطف). بدین ترتیب، ساختار بنیادین اندیشه مخاطب بر مبنای این تقابل‌های دوگانه شکل می‌گیرد که «با قرار گرفتن در کنار یکدیگر، نظام معنایی متن را شکل می‌دهند و خواننده را به کشف لایه‌های پنهان دلالت رهنمون می‌سازند» (Lévi-Strauss, 1963: 224). از طرفی دیگر در این سطر، خودروی حامل شهید به «گلدان» و جان او به «گل» تشبیه شده است و انفجار موشک، با لطیف‌ترین تصویر ممکن؛ یعنی چیدن گل بیان شده است. این پارادوکس زبانی، زشتی عمل قاتل را در برابر زیبایی وجود مقتول برجسته می‌کند.

ج: مرگ پیش از مرگ

شاعر در قسمتی از قصیده خود به حال و هوای عرفانی لحظات قبل از شهادت می‌پردازد و یک رابطه زمانی جدید تعریف می‌کند.

«قطفوا الوصلَ عبَّوهُ بقلبٍ

عائق الموت قَبْلَ البندقیة» (التمیمی، ۲۰۲۱: ۶).

ترجمه: (میوه وصال را چیدند و در دلی انباشتند که پیش از تفنگ، مرگ را در آغوش کشیده بود).

این بیت، اشاره به مفهوم «شهید زنده» دارد. عبارت «عائق الموت قبل البندقیة» نوعی برهم‌زدن توالی زمانی است. در منطق رئالیستی، تفنگ مقدم بر مرگ است؛ اما در منطق پیش‌متنی شاعر، شهید سال‌ها پیش در درون به شهادت رسیده و واقعه فرودگاه تنها یک تشریفات ظاهری برای آن مرگ باطنی بوده‌است. «ای فرزند، فراوان مرگ را یاد کن و هجوم ناگهانی آن را به خاطر داشته باش و در اندیشه پیشامدهای پس از مرگ باش. تا چون مرگ به سراغت آید، مهیای آن شده، کمر خود را بسته باشی، به‌گونه‌ای که فرا رسیدنش بناگهان مغلوبت نسازد» (السید الرضی، ۲۰۰۷: ۴۰۰).

قصیده التمیمی با تکیه بر دیالکتیک «دست»ها، مکان‌مندسازی فرودگاه و وارونگی زمان در «مرگ پیش از مرگ»، پیش‌متن کربلا را به بیش‌متن شهادت سردار سلیمانی پیوند می‌زند. قطع دست به رویش، و فرودگاه بغداد به «دژ خیانت» تبدیل می‌شود و قلب شهید، پیش از اصابت گلوله، مرگ را انتخاب می‌کند. این سازوکارهای بینامتن و نمادین، الگویی کاربردی برای خوانش ایدئولوژیک و عرفانی ادبیات مقاومت شیعی در متن معاصر فراهم می‌آورد و قابل تعمیم به آثار مشابه است.

حاصل جمع تحلیل‌های سه‌گانه بر اساس الگوی ژرار ژنت نشان می‌دهد که مرتضی التمیمی در این منظومه، فراتر از یک سوگواری عاطفی، به یک مهندسی معنا دست زده‌است. ایشان با بهره‌گیری هوشمندانه از پیرامتن‌ها، ابتدا قرارداد خوانش را تعیین می‌کند و ذهنیت مخاطب را از ساحت سیاسی به ساحت قدسی می‌کشاند. سپس با بینامتنی صریح، زمان خطی را می‌شکند و با احضار نام‌های مقدس، مشروعیت تاریخی سوژه را تضمین می‌کند. شاهکار متن در لایه بیش‌متنی رخ می‌دهد، جایی که شاعر با مکانیسم دگرگونی جدی و تمرکز بر دال مرکزی «دست»، روایت قطع عضو را به روایت رویش تغییر ماهیت می‌دهد. در نهایت، تحلیل‌ها اثبات می‌کند که این شعر با همپوشانی کامل «پیش‌متن» و «بیش‌متن»، می‌کوشد تا نشان دهد در الهیات پایداری عراق، شهادت یک اتفاق نیست؛ بلکه تکرار ابدی یک کهن‌الگو است.

در پایان بررسی‌ها جدول شماره (۱) تصویری منسجم از الگوی بازتولید معنا در قصیده مورد مطالعه را ارائه می‌دهد. در این جدول، مؤلفه‌ها به صورت انتزاعی دسته‌بندی شده‌اند تا فرآیند انتقال و دگرگونی معنا بر اساس نظریه ژرار ژنت با وضوح بهتری آشکار شود.

جدول ۱: واکاوی ساختاری روابط بیش متنی در قصیده التمیمی

ردیف	مؤلفه روایت شناختی	پیش متن (روایت تاریخی عاشورا)	پیش متن (روایت شعر معاصر)	سازوکار ترامتبی
۱	کنشگر؛ قهرمان	حضرت عباس (ع) (سقا و علمدار)	شهید سلیمانی (فرمانده و بخشنده انگشت)	همسان سازی
۲	موقعیت مکانی	نهر علقمه / کربلا (مکان نبرد رو در رو)	فرودگاه بغداد (مکان خیانت و ترور)	انتقال مکانی
۳	بُن مایه (موتیف) مرکزی	دست بریده (نماد جان فشانی)	دست روییده / انگشت (نماد تکثیر، رویش و بخشندگی)	دگرگونی ارزشی
۴	موضوع دفاع / حریم	حضرت زینب (س) (صبر و مقاومت)	حریم ولایت / وطن (دفاع نمادین و استراتژیک)	توسعه معنایی
۵	فرجام کنش	شهادت تراژیک (کشته شدن با شمشیر)	عروج عرفانی (چیده شدن گل / وصال پیش از مرگ)	تلطیف زیبایی شناختی
۶	بستر زمانی	سال ۶۱ هجری (زمان وقوع اصل ماجرا)	امتداد تا ظهور (آینده) (اتصال شهادت به عصر ظهور)	زمان پریشی

۴. نتایج

نتایج تطبیق فرآیندهای ارائه شده در کارکرد بیش متنی در شعر مرتضی التمیمی که نشان دهنده تأثیرات مهم آنها در انتقال مفاهیم شناختی در حوزه آموزه های عرفانی - حماسی عاشورا و فرهنگ مقاومت است به شرح زیر است.

- تحلیل داده های این پژوهش نشان داد که شاعر از شگرد تراگونگی عمل گرا بهره برده و کارکرد پیش متن را که در سنت ادبی غالباً بر سوگواری استوار بوده، تغییر داده است، به گونه ای که روایت شهادت در شعر او از یک مرثیه تراژیک به یک مانیفست حماسی برای تهییج روحیه مبارزه علیه اشغالگران تبدیل شده است. همچنین یافته ها بیان گر این است که التمیمی با «همسان سازی شخصیت ها»، ویژگی های شاخص اصحاب عاشورا نظیر وفاداری حبیب بن مظاهر را بر رزمندگان معاصر تطبیق داده و با این جای گشت، هویت مبارزان امروزی را علاوه بر سربازانی عادی به مثابه امتداد وجودی یاران امام در بستر تاریخ مقدس بازتعریف کرده است.

- شاعر با حفظ «واژگان کلیدی» پیش متن نظیر «عطش» و «خیمه» و بازآرایی آن ها در ساختاری نو، معنای این واژگان را از دلالت های تاریخی شان فراتر برده و «عطش» را به تشنگی برای آزادی و «خیمه» را به سنگرهای مقاومت تعبیر کرده تا پیوند زبانی ناگسستنی میان دیروز و امروز برقرار با شد. همچنین بررسی «پیرامتن ها» آشکار ساخت که شاعر با انتخاب عناوینی صریح و ارجاع دهنده به وقایع کربلا، یک پیمان بیش متنی را در آغاز شعر منعقد کرده که این تمهید، ذهن مخاطب را ملزم می سازد تا تمام رویدادهای جنگ معاصر را منحصر از دریچه ایدئولوژیک قیام عاشورا رمزگشایی و تفسیر کند.

- التمیمی با استفاده از تکنیک بسط و گسترش، جزئیات و ابزارهای جنگ مدرن را به اسکلت بندی روایت عاشورا افزوده و ثابت کرده که ساختار آن واقعه تاریخی ظرفیت پذیرش متغیرهای جدید را دارد، بدین ترتیب مفاهیم انتزاعی ایثار را با مصادیق عینی جنگ های نامتقارن امروز درهم آمیخته است. از سوی دیگر التمیمی با کاربست تراگونگی، زمان و مکان وقوع روایت عاشورا را تغییر داده و با جایگزینی صحنه نبرد کربلا با جبهه های مقاومت امروز، ضمن حفظ هسته معنایی قیام، فاصله های تاریخی را حذف کرده است تا مخاطب خود با آرمان های عاشورا، همواره در برابر ظلم مقاومت و مقابله کند. تحلیل روابط بیش متنی نشان داد که فرایند بازتولید در این اشعار منجر به ارزش گذاری مجدد شده است به طوری که شاعر با تبیین تاروپود رخدادهای سیاسی امروز در روایت مذهبی دیروز، ماهیت جنگ را از یک نزاع زمینی و سیاسی به یک نبرد عقیدتی و آسمانی و جهادی مقدس ارتقا داده است.

تعارض منافع

طبق گفته نویسنده، پژوهش حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع است.

منابع

- ابن منظور. (۱۴۱۴هـ). لسان العرب. بیروت: دار صادر.
- الازهری، محمد بن محمد. (۲۰۰۱). تهذیب اللغة. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- آذرنوش، آذرتاش. (۱۳۸۶ش). فرهنگ معاصر عربی فارسی. تهران: نشر نی.
- سجودی، فرزانه. (۱۳۸۷ش). نشانه‌شناسی کاربرد. تهران: نشر علم.
- السید الرضی، محمد بن حسین. (۲۰۰۷). نصح البلاغة. بیروت: دار الكتاب العربی.
- صاحب بن عباد، اسماعیل بن عباد. (۱۹۹۴). المحيط فی اللغة. بیروت: عالم الكتب.
- فضل، صلاح. (۱۹۹۲). بلاغة الخطاب وعلم النص. بیروت: عالم المعرفة.
- القزوينی، جلال‌الدین. (۱۹۴۹). الإيضاح فی علوم البلاغة. بیروت: دار الكتب العلمية.
- کوهن، جون. (۲۰۰۰). النظرية الشعرية: بناء لغة الشعر، اللغة العليا. ترجمة وتقديم وتعليق: أحمد درويش. القاهرة: دار غريب للطباعة والنشر والتوزيع.
- مفتاح، محمد. (۱۹۹۲). تحليل الخطاب الشعري: استراتيجية التناص. بیروت: المركز الثقافي العربی.
- نامور مطلق، بهمن. (۱۳۹۰ش). درآمدی بر بینامتنیت: نظریه‌ها و کاربردها. تهران: انتشارات سخن.

- Allen, G. (2000). Intertextuality. Routledge. New York.
- Barthes, R. (1977). Image, music, text (S. Heath, Trans). Fontana Press.
- Eliade, M. (1954). The myth of the eternal return: Or, cosmos and history (W. R. Trask, Trans). Princeton University Press. (Original work published 1949).
- Genette, G. (1997). Palimpsests: Literature in the second degree (C. Newman & C. Doubinsky, Trans.). University of Nebraska Press. (Original work published 1982).
- Hutcheon, L. (2006). A theory of adaptation. Routledge.
- Kristeva, J. (1980). Desire in language: A semiotic approach to literature and art. Columbia University Press.
- Lévi-Strauss, C. (1963). Structural anthropology (C. Jacobson & B. G. Schoepf, Trans.). Basic Books. (Original work published 1958)
- Stam, R. (2000). Film theory: An introduction. Blackwell Publishing.

References

- Al-Azhari, M. (2001). Tahdhib al-lugha. Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. [In Arabic].
- Allen, G. (2000). Intertextuality. Routledge. New York. [In English].
- Al-Qazwini, J. (1949). Al-Idah fi 'ulum al-balagha. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyah. [In Arabic].
- Al-Razi, S. (2007). Nahj al-balagha. Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. [In Arabic].
- Azarmoush, A. (2007). Farhang-e moaser Arabic-Persian. Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Barthes, R. (1977). Image, music, text (S. Heath, Trans.). Fontana. [In English].
- Cohen, J. (2000). Al-Nazariyah al-shi'riyah (A. Darwish, Trans.). Alqahira: Dar Gharib. [In Arabic].
- Eliade, M. (1954). The myth of the eternal return: Or, cosmos and history (W. R. Trask, Trans.). Princeton University Press. [In English].
- Fadl, S. (1992). Balaghat al-khitab wa 'ilm al-nass. Beirut: Alam al-Ma'rifah. [In Arabic].
- Genette, G. (1997). Palimpsests: Literature in the second degree (C. Newman & C. Doubinsky, Trans.). University of Nebraska Press. [In English].
- Hutcheon, L. (2006). A theory of adaptation. Routledge. [In English].
- Ibn Manzur, M. (1994). Lisan al-Arab. Beirut: Dar Sader. [In Arabic].
- Kristeva, J. (1980). Desire in language: A semiotic approach to literature and art (L. S. Roudiez, Ed.; T. Gora, A. Jardine, & L. S. Roudiez, Trans.). Columbia University Press. [In English].
- Lévi-Strauss, C. (1963). -Structural anthropology- (C. Jacobson & B. G. Schoepf, Trans.). Basic Books. [In English].
- Miftah, M. (1992). Tahlil al-khitab al-shi'ri: Istiratijiyat al-tanass. Beirut: Al-Markaz al-Thaqafi al-Arabi. [In Arabic].
- Namvar Motlagh, B. (2011). Daramadi bar beynamatniyat. Tehran: Sokhan. [In Persian].
- Sahib ibn Abbad, I. (1994). Al-Muhit fi al-lugha. Beirut: Alam al-Kutub. [In Arabic].
- Sojoodi, F. (2008). Neshane-shenasi-ye korbordi. Tehran: Elm Publishing. [In Persian].
- Stam, R. (2000). Film theory: An introduction. Blackwell Publishing. [In English].

الدراسات الدولية في المقاومة

jjsr.qom.ac.ir

دور التناص في إعادة إنتاج المفاهيم العاشورائية في شعر المقاومة عند مرتضى التميمي بالتركيز على نظرية جيرار جينيت؛ دراسة قصيدة رثاء الشهيد قاسم سليمان

حسين نوازني ID

الكاتب المسؤول، أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب واللغات الأجنبية، جامعة سمنان، سمنان، إيران. s.navazani@semnan.ac.ir

المعلومات المقالة	الملخص
<p>نوع المادة: مقالة محكمة</p> <p>تاريخ المقال:</p> <p>تاريخ الاستلام: ٢٠٢٥/١١/١١</p> <p>تاريخ المراجعة: ٢٠٢٥/١٢/٢٧</p> <p>تاريخ القبول: ٢٠٢٦/٠٢/١٩</p> <p>تاريخ النشر: ٢٠٢٦/٠٣/٢١</p> <p>الكلمات الرئيسية:</p> <p>اللسانيات، أدب المقاومة، جيرار جينيت، الترانسبانية، النصبة الفائقة، مرتضى التميمي، الشهيد سليمان.</p>	<p>لطالما شهد أدب المقاومة العراقي تفاعلاً حيويًا مع الموروث الديني والأحداث التاريخية للعالم الشيعي. إثر اغتيال القائد الشهيد قاسم سليمان، نشأت قصائد تحطت حدود الرثاء، ساعيةً إلى إعطاء صبغة أسطورية لهذا الحدث. تبحث هذه الدراسة لاستكشاف آليات الربط بين حدثٍ سياسيٍّ معاصرٍ والسرديات الدينية الكبرى، وذلك من خلال التحليل التناصي لقصيدة «حين جادت أصابعاً قاسميّة» للشاعر مرتضى التميمي، في ضوء نظرية جيرار جينيت. وقد حدّد جينيت في نظريته التناصية خمسة أنماط من العلاقات بين النصوص، وتُشكّل من بينها العلاقتان النصّية الفائقة والمناصية الإطارَ النظريَّ الرئيس لهذا البحث. وتتمحور إشكالية البحث حول التساؤل الآتي: كيف تمكّن الشاعر، بتوظيف العلاقات النصّية الفائقة والمناصية، من تثبيت مدلولات كـ«الكفّ» و«المطار» ضمن بنيةٍ دلاليةٍ جديدة؟ اعتمد في هذا البحث المنهج الوصفي-التحليلي، وقد أظهرت النتائج عن أنّ الشاعر وظّف آلية «التحويل الجادّ» في صياغة نصّه الفائقة؛ إذ استحضّر رواية قطع يديّ العباس (س) في النصّ الراهن، وأعيد تمثيل شخصية الشهيد سليمان بوصفها امتداداً لذلك النموذج المقدّس. ومن النتائج الأخرى للدراسة أنّ المناصات - كالأهداء - قد وجهت تلقّي القارئ نحو تأويل ما فوق تاريخيٍّ، وأنّ الشاعر، عبر البنية الرمزية المركزية «اليد»، قد عقد صلةً بين الزمن الخطّي والزمن الأسطوري لعاشوراء، مؤبّساً خطاباً قائماً على أيديولوجيا المقاومة وانتصار جبهة الحقّ.</p>

الاقباس: نوازني، حسين. (٢٠٢٦). «دور التناص في إعادة إنتاج المفاهيم العاشورائية في شعر المقاومة عند مرتضى التميمي بالتركيز على نظرية جيرار جينيت: دراسة قصيدة رثاء الشهيد قاسم سليمان». *الدراسات الدولية في المقاومة*. المجلد ١. العدد ١. صص: ١٩-١.

<https://doi.org/10.22091/jjsr.2026.15345.1026>

© المؤلفون.

الناشر: جامعة قم